

דעת קהל בנושאי ביטחון:

השפעתה של האינתיפאדה 2001-2000

אשר אריאן

המתח בין תחושת האיום לבין פתרון מדיני איפיון תמיד את הסכסוך הישראלי-ערבי. בתרשים 1 מוצגים שיעורים של אלה המביעים עלייה בתחושת האיום ואלה המסכימים לרעיון הקמתה של מדינה פלסטינית. עד 1996 עמדו תחושת האיום הצבאי ונקיטת גישה מדינית ביחס הפוך. ככל שירדה תחושת האיום גברה התמיכה בנקיטת עמדות פייסניות. נראה, כי החל מאמצע שנות ה-90 חל שינוי במגמה הזאת, ובעקבות זאת פסק הקשר להיות חד-משמעי. תחושת האיום חדלה להשפיע על העמדה המדינית. הגישה המועדפת כלפי הפלסטינים ב-2001 היתה של היפרדות מהם ולא של שליטה בהם. תחושת האיום נמדדה באמצעות שאלה לגבי שאיפותיהם של הערבים. השאיפות האלה

אוסלו, אך זאת לעומת 70% ב-1999 וב-2000. 90% מתומכי ברק צידדו בהמשך תהליך אוסלו, ואילו שיעורם בקרב מצביעי שרון היה 30%.

דעת הקהל בישראל באביב 2001 התאפיינה בשתי מגמות - הערכה מחמירה יותר של כוונות הפלסטינים כלפי ישראל והערכה פסימית של הסיכויים לשלום, ובו-בזמן דבקות בעמדות, שיאפשרו פשרה ופיוס. השינוי בא לידי ביטוי ברמת הציפיות של האזרחים ובהערכה מחדש של החלופות המדיניות המוצעות. רעיון הקמתה של מדינה פלסטינית מתקבל כיום כאפשרות לגיטימית בפוליטיקה הישראלית, ונראה, כי אפילו רעיון חלוקתה של ירושלים הפך בקרב הציבור בישראל לאפשרות לגיטימית.

מאמר זה מציג את ממצאיו של סקר דעת קהל בענייני ביטחון, שנערך בחודשים אפריל ומאי 2001.

מהסקר עולה, כי אינתיפאדת אל אקצה, שהחלה בסוף ספטמבר 2000, חוללה תפנית חדה ימינה בדעת הקהל בישראל בנושאים הקשורים לביטחון.

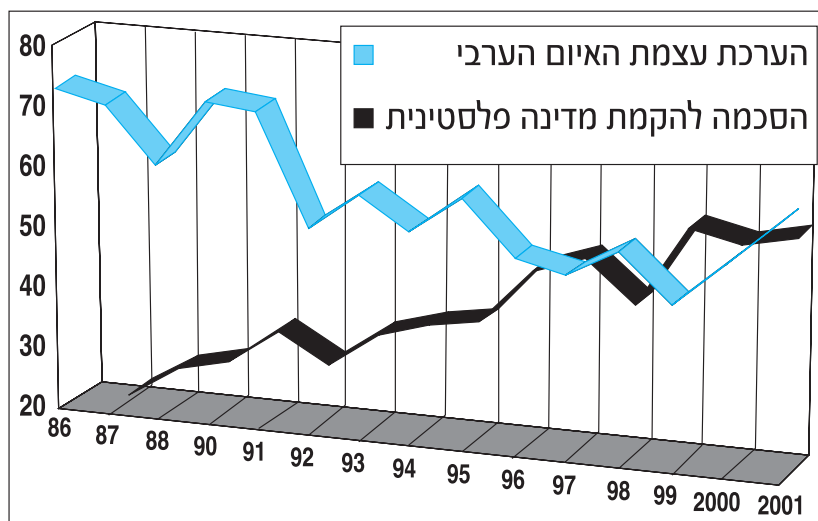
הנשאלים הביעו פסימיות גוברת באשר לסיכויים להגיע להסכם שלום בטווח הקצר ובאשר למצבה הביטחוני של המדינה. בו-בזמן, הם המשיכו להביע תמיכה במאמצים להשכנת שלום ולפיוס במזרח-התיכון. כמו כן הביעו תמיכה בצעדים העשויים להפחית את החיכוך עם הפלסטינים.

הצירוף הייחודי הזה של העמדות היה תוצאה של כישלון השיחות בין ממשלת ברק לרשות הפלסטינית, ובהמשך לכך, פרוץ האינתיפאדה. האירועים האלה השפיעו על דעת הקהל, וסייעו בבחירתו של אריאל שרון בבחירות המיוחדות לראשות הממשלה, שנערכו בפברואר 2001.

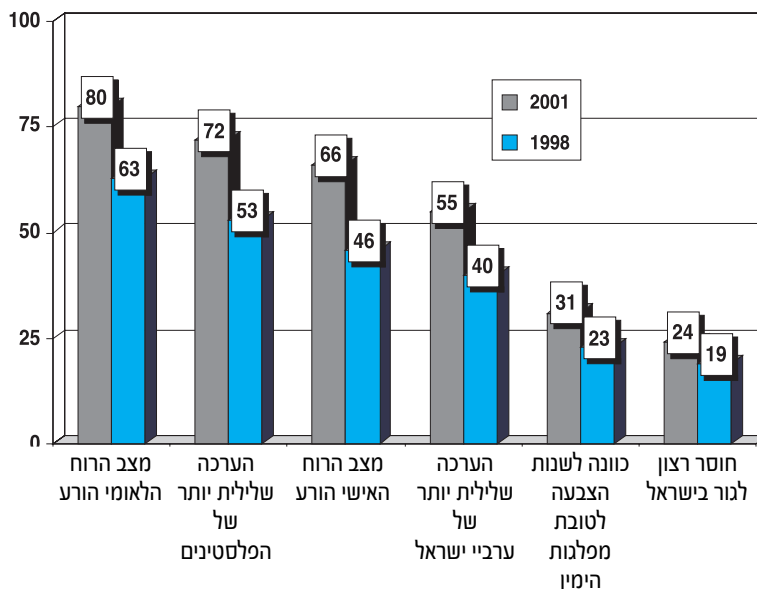
על אף השינוי שחל בעמדות מאז פרוץ האירועים, שלוה באי-אמון בפלסטינים ברמה הדומה לזו שהיתה קיימת בתקופה שלפני החתימה על הסכמי אוסלו, נשארה בעינה התמיכה במשא-ומתן והנכונות לוותורים. מהסקר עולה, כי הנשאלים לא איבדו את אמונם באשר לאפשרות להשיג שלום ופיוס במזרח-התיכון, אם כי שיעורי התמיכה בתהליך השלום פחתו מעט. למרות שמונת חודשי האלימות, הביעו 58% תמיכה בהסכמי

המדגם כלל 1216 איש. טעות הדגימה 3.1%.

תרשים 1: תפישת האיום הערבי בהשוואה למידת התמיכה בהקמת מדינה פלסטינית 1986-2001

תרשים 2: שינויים בעמדות הציבור כתגובה לאינתיפאדה 2000
בהשוואה לאינתיפאדה 1988

התנגדות גדולה יותר הובעה ביחס לווייתורים שנדרשו בהסכם שלום עם סוריה. 25% בלבד מן הנשאלים ב-2001 הביעו נכונות לנסיגה מרוב השטחים ברמת-הגולן, בהשוואה ל-37% ב-2000.

כשנשאלו על פרטים לגבי הסכם שלום מוצע עם סוריה, היו שיעורי התמיכה באפשרויות השונות כדלהלן:

42% תמכו בכך, שרמת-הגולן תהיה מפורזת, ושלישראל ולסוריה לא יהיה צבא ליד הגבול.

32% הסכימו להחזרת החרמון לסוריה, אבל בתנאי של ישראל תהיה בו מערכת התרעה.

26% תמכו בכך, שהמתיישבים ברמת-הגולן יוכלו להישאר לתקופה מסוימת בלבד.

22% הסכימו לכך, שרמת-הגולן תהיה בריבונות סוריה.

14% הסכימו לכך, שהגבול הבין-לאומי יהיה שפת הכינרת.

מיקומו של הגבול הבין-לאומי התגלה כמרכיב משמעותי בגיבוש דעתם של הנשאלים על ההסכם. ההצעה, שתואי הגבול יעבור מזרחית לכינרת, הוסיפה 11% תמיכה להסכם.

גילויי האלימות הפלסטינית גרמו לירידה במצב הרוח האישי ובמצב הרוח הלאומי, והובילו להערכה שלילית יותר של הפלסטינים ושל ערביי ישראל; הם גרמו לעלייה בתמיכה במפלגות הימין ולהערכה מחודשת בקרב חלק מהנשאלים באשר לרצונם להמשיך ולהתגורר בישראל (ראו תרשים 2). שאלות באותם נושאים הוצגו לנשאלים לאחר פרוץ האינתיפאדה הראשונה. אז נמצא, כי היתה להם השפעה דומה לזו שב-2001 אם כי בשיעור נמוך יותר.

לגבי העמדה שלהם ביחס לווייתורים של ישראל במסגרת הסכם שלום עם הפלסטינים היו:

44% תמכו בחילופי שטחים עם הפלסטינים בתמורה לשטחים שיישאו בישראל.

43% תמכו בהקמת מדינה פלסטינית על 95% מהגדה והרצועה, תוך שמירה על גושי התנחלויות על-ידי ישראל.

41% הביעו את הסכמתם לכך שישראל תעביר לפלסטינים את השכונות הערביות בירושלים.

33% הביעו את הסכמתם למסירת הר הבית לשליטה פלסטינית תוך השארת הכותל בידי ישראל.

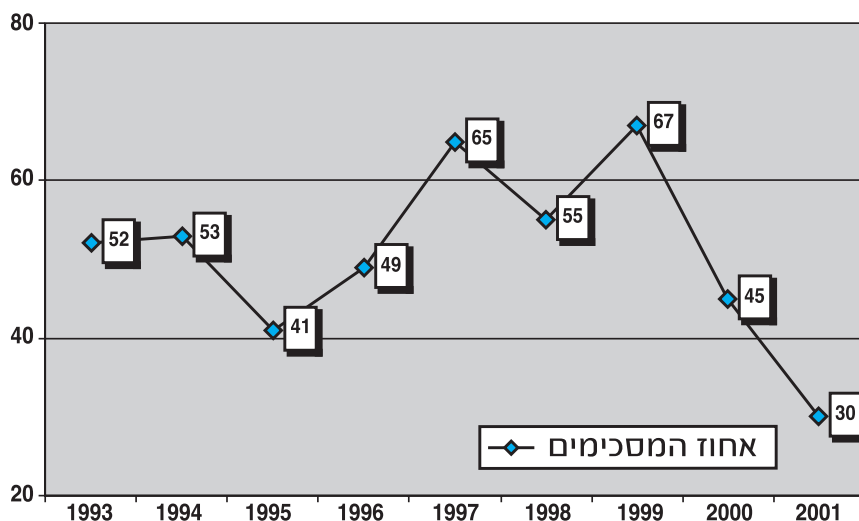
22% הביעו את הסכמתם לכך שמספר מוגבל של פליטים פלסטינים יוכלו לשוב לישראל.

18% הביעו את הסכמתם לווייתור של ישראל על השליטה בבקעת הירדן תוך שנים מספר.

הוערכו באופן פסימי מאוד ב-2001, זאת בדומה להערכות בסוף שנות ה-80, כאשר הוצגה לראשונה השאלה הזאת בסקרים אלה. 62% מצטברים מהמשיבים ב-2001 העריכו, שהערבים רוצים לכבוש את מדינת ישראל (31%), או להרוג אוכלוסייה יהודית בישראל ככל שניתן (31%). ב-1999, העריכו 47% מן הנשאלים, כי אלה שאיפותיהם של הערבים. שתי התשובות האפשריות האחרות היו להחזיר את כל השטחים שנכבשו ב-1967 (31%) ב-2001) ולהחזיר חלק מאותם שטחים (7% ב-2001).

57% מן הנשאלים הביעו הסכמה להקמתה של מדינה פלסטינית. שיעורם של אלה שהביעו תמיכה במדינה כזאת עלה במשך השנים, בהן נערך הסקר והשיעור שנמדד ב-2001 היה דומה לשיעור הגבוה שנרשם ב-1999. עם זאת, 60% מן הנשאלים התנגדו להסכם שלום עם הפלסטינים, שבמסגרתו יידרשו ויתורים בהיקף, שנידון על-ידי הממשלה בראשות ברק, ופורטו בהצעות הגישור שהוצגו בתחילת 2001 על-ידי הנשיא ביל קלינטון. תשובות הנשאלים

תרשים 3: מידת התמיכה בקביעה כי הסכם שלום מסיים את הסכסוך

אלה שסברו, כי סיומו של הסכסוך יושג באמצעות חתימה על הסכמים עם הפלסטינים ומדינות ערב. ב-2001 סברו 30% בלבד, כי חתימה על הסכמים פירושה סיום הסכסוך, זאת בהשוואה ל-67% ב-1999 (ראו תרשים 3). 70% מהנשאלים העריכו כבינוני או גבוה את הסיכוי לפריצתה של מלחמה בין ישראל למדינה ערבית כלשהי במהלך שלוש השנים הבאות, זאת בהשוואה ל-39% ב-2000. לראשונה מאז הוצגו השאלות האלה, הוערכה האפשרות למלחמה כגבוהה יותר מהסיכויים לשלום בעתיד הקרוב. למעשה, הסיכויים לשלום לא נתפסו מעולם בתודעת הציבור כנמוכים יותר, וכך הסיכויים למלחמה לא נתפסו מעולם כגבוהים יותר (ראו תרשים 4). 35% בלבד מהנשאלים ב-2001 סברו, ששלום ישרור במהלך שלוש השנים הקרובות; 70% מהנשאלים חשבו, שישנם סיכויים גבוהים וגבוהים מאוד לפריצתה של מלחמה. ההבדלים בין שתי הקבוצות מוצגים בתרשים 5. ירידה חדה חלה בתחושת האמון והאופטימיות של הנשאלים. 85% מהמשתתפים במדגם חשבו, שהעומות עם הפלסטינים יוחרף לעומת 44% שסברו, כי אפשר להגיע להסכם שלום עם הפלסטינים. 46% מן הנשאלים חשבו, שרוב הפלסטינים

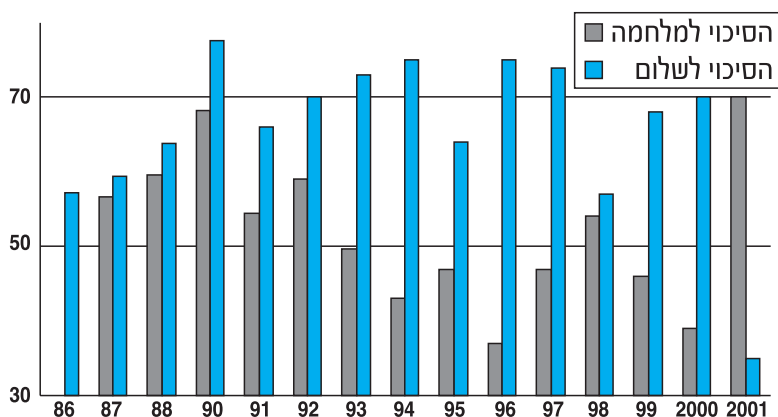
הנשאלים הביעו פסימיות רבה יותר לגבי ביטחונם האישי ולגבי המצב הכללי של הביטחון הלאומי של מדינת ישראל. 85% הביעו דאגה מכך, שהם או אחד מבני המשפחה שלהם יהיה קורבן להתקפת טרור, בהשוואה ל-68% ב-1999. 68% אמרו, שהביטחון האישי של תושבי ישראל הורע מאז החל תהליך השלום. 85% צפו, שהמאבק האלים עם הפלסטינים יוחרף. ההסבר העיקרי לשינויים בעמדות נעוץ בציפיות שהשתנו. ירידה דרמטית חלה בקרב

מתשובות הנשאלים עולה, כי לאחר שמונה חודשים של אלימות פלסטינית חלה תפנית חדה ימינה. 38% מהם אמרו, שהאלימות הפחיתה מנכונותם לויתורים, ואילו 11% אמרו, כי הם מוכנים עתה לויתורים נוספים. אצל האחרים לא חל כל שינוי. מעבר לכך, 31% אמרו, שהאינתיפאדה תגרום להם לשנות את דרך הצבעתם ולהצביע בבחירות עבור מפלגות הימין, ואילו 8% אמרו, שהם ישנו את הצבעתם לטובת מפלגות השמאל.

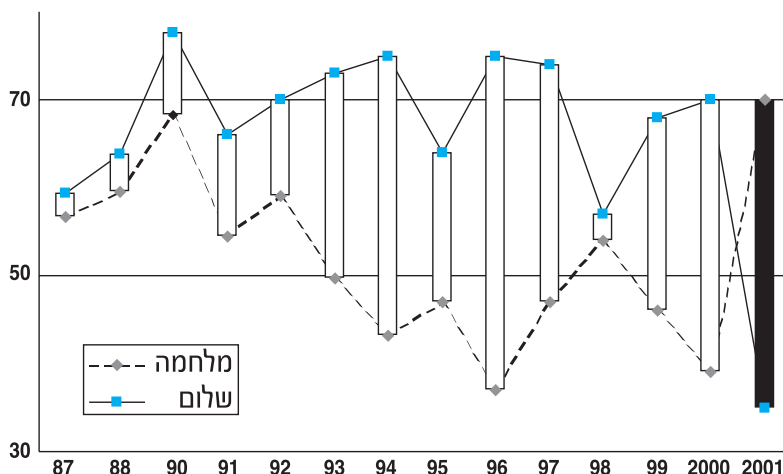
72% אמרו, שכתוצאה מהאלימות דעתם על הפלסטינים שלילית יותר, ו-70% אמרו, כי לדעתם הסיכויים לשלום פחתו. היחס כלפי ערביי ישראל נפגע אף הוא. 55% מן הנשאלים אמרו, שדעתם על ערביי ישראל השתנתה לרעה.

75% מן הנשאלים מתנגדים עתה להתיר לערביי ישראל להשתתף בקבלת החלטות על נושאים, הנוגעים לקביעת גבולותיה של המדינה, לעומת 65% בסקר שנערך בשנת 2000. 67% התנגדו לשיתופם של מפלגות ערביות בקואליציה השלטת, לעומת 46% בסקר משנה שעברה.

תרשים 4: הערכת הסיכוי למלחמה והאפשרות להסכם שלום

תרשים 5: הפערים בין הערכת הסבירות למלחמה ולהסכם שלום

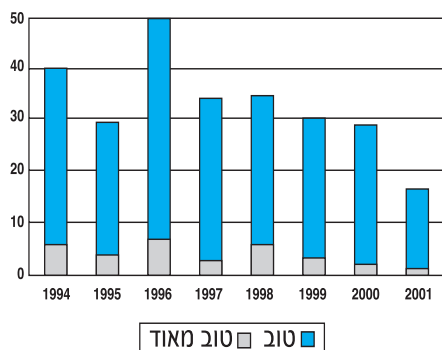
המדגם נחלק באופן שווה לגבי האפשרות של הכרה במדינה פלסטינית, אם תוכרז באופן חד-צדדי (50% תמכו בהכרה ו- 50% התנגדו לה) התגובות היו כלהלן:

13%	להכיר ולנהל משא-ומתן –
	להכיר ולקבל את הגבולות הנוכחיים –
19%	
18%	להכיר ולספח את אזורי B ו-C –
36%	לא להכיר ולא לנהל משא-ומתן –
	לא להכיר ברשות הפלסטינית ולפלוש לשטחה –
14%	

כמו כן הביעו הנשאלים תמיכה בצעדים שיכולים להפחית את החיכוך עם הפלסטינים. שיעור התמיכה בויתור על השכונות הערביות של ירושלים, במסגרת הסכם שלום, רשם שיא חסר תקדים – 51%. פער גדול לעומת 24% כאשר הניסוח של השאלה היה החזרת "אזורים במזרח ירושלים". השינוי במינוח שיקף את הצגתו של הנושא כברירה לגיטימית בפוליטיקה הישראלית.

55% מן הנשאלים הביעו נכונות לוותר על כל השטחים המוחזקים, מלבד גושי התנחלויות גדולים. כאמור, 57% הביעו עתה הסכמה להקמתה של מדינה פלסטינית בגדה המערבית

תרשים 6: הערכת מצבה של המדינה

הועדפה (75%) באופן כללי על פני מדיניות של הבלגה (25%).

באשר לתגובות שעל ישראל לנקוט עד לחידושן של השיחות עם הפלסטינים, התקבלו התוצאות הבאות:

89%	חיסול פעילי הטרור –
71%	שימוש בטנקים ובמטוסים –
68%	שימוש בסגר ובסנקציות כלכליות –
57%	פלישה לאזורי A –
	חתימה על הסכם ביניים לכמה שנים –
50%	
	הצבת כוח בין-לאומי בין ישראל לפלסטינים –
48%	
	נסיגה חד-צדדית מהתנחלויות, כדי להקל את ההגנה על הגבול –
33%	
	ויתור על שטחים במסגרת הנסיגה השלישית –
33%	

37% מן הנשאלים תמכו בהצעה, שעל ישראל להכריז חד-צדדית על גבולותיה, ולסגת לאחר מכן לגבולות האלה ולהגן עליהם.

רוצים שלום, זאת לעומת 52% ב-2000 ו-64% ב-1999. הערכת מצבה של המדינה מעולם לא היה נמוך יותר בסקרים האלה (ראו תרשים 6). 16% בלבד ממשותפי המדגם סברו, כי מצבה של המדינה היה טוב או טוב מאוד.

על אף שעמדותיהם של הנשאלים היו למיליטנטיות יותר, נרשמה יציבות באשר לנקיטת עמדות פייסניות. 42% מן הנשאלים הסכימו לעיקרון של שטחים תמורת שלום, שיעור דומה מאוד לזה שנרשם ב-1996 וב-1998, אך נמוך ב-11% מ-53% שנרשמו ב-1997. באשר לאפשרות להפסיק את שיחות השלום עם הפלסטינים, על אף שהמשמעות עלולה להיות סיכוי גבוה יותר למלחמה, נרשם גידול יציב, אך מבסיס התחלתי נמוך. מבסיס נמוך של 13% תמיכה ב-1997, עלה השיעור ב-2000 ל-28%.

אולם, רוב הנשאלים (46% לעומת 41%) לא הסכימו עם הקביעה, שאין פתרון צבאי לסכסוך, ורוב של 52 לעומת 34 מקרב הנשאלים, הביעו תמיכה בכך שלצה"ל יותר להילחם בטרור ובטרוריסטים. נקיטת מדיניות של תגובה תקיפה ומיידית לפרובוקציה

טבלה 1: מידת ההסכמה להחזרת שטחים 2001-1994

1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	
30%	30%	38%	44%	39%	41%	51%	39%	מערב השומרון
14%	18%	20%	26%	26%	32%	33%	31%	גוש עציון
18%	19%	20%	20%	23%	23%	32%	18%	עמק הירדן
10%	9%	12%	20%	17%	21%	24%	51%*	מזרח ירושלים

* ב' 2001 – שכונות ערביות בירושלים.

וברצועת עזה במסגרת הסכם שלום. 74% תמכו בהפרדה בין ישראלים לפלסטינים, ו-62% סברו, שהפרדה כזאת הינה רעיון ישים. שיעורי ההסכמה להחזרת שטחים לפלסטינים היו דומים לאלה שבעבר. שיעורי ההסכמה להחזרת מערב השומרון (39%), גוש עציון (31%) ובקעת הירדן (18%) נותרו דומים לאלה שנרשמו בסוף שנות ה-90, אך נמוכים מאלה שב-2000 (ראה טבלה 1).

דעת הקהל בישראל בענייני ביטחון עברה אפוא תהליך של אובדן התמימות, שבא לידי ביטוי במעבר מאופטימיות זהירה לריאליזם פרגמטי. זו רגישה להתפתחויות פוליטיות, והתקפות טרור יכולות לשנות את התמונה בהתאם. למרות אובדן התמימות והנאיביות האופטימית שאיפיינה אותה, לא חזרה דעת

הקהל למיליטנטיות שאיפיינה אותה בתקופה שלפני החתימה על הסכמי אוסלו. הפיצול בדעת הקהל בישראל נתון בידי קבוצת מרכז משתנה; לאחר שזו החזיקה בעמדות פייסניות בעקבות החתימה על הסכמי אוסלו, נראה, כי בעקבות האינתיפאדה וחוסר היכולת לחדש את שיחות השלום תתמוך

קבוצה זו במפלגות הימין. אובדן התמימות בדעת הקהל הישראלית - המאופיין על-ידי הערכה מחמירה יותר של הפלסטינים ובו-בזמן שמירה על כמה עמדות פייסניות - צפוי לעבור שינויים נוספים אם לא יקרה דבר בכל הקשור להרגעת המתח הביטחוני.